O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA NAQD PULSIZ HISOB-KITOB TIZIMINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Qushmatov Azizbek Abbosxon o'g'li
E-mail: Azizbekkushmatov7@gmail.com

Annotatsiya (O'zbek tilida): Ushbu maqolada O'zbekiston iqtisodiyotida naqd pulsiz hisob-kitob tizimining shakllanishi va rivojlanish tendensiyalari, uning moliyaviy barqarorlik va iqtisodiy o'sishga ta'siri tahlil qilinadi. Raqamli to'lov tizimlari, mobil banking, elektron pul va fintech texnologiyalarining joriy etilishi orqali to'lovlar samaradorligi va shaffofligi oshib borayotgani ko'rsatib o'tiladi. Shuningdek, davlat tomonidan amalga oshirilayotgan raqamli iqtisodiyot siyosatining natijalari ham o'rganiladi.

Kalit so'zlar: naqd pulsiz hisob-kitob, raqamli to'lov tizimi, elektron pul, moliyaviy texnologiyalar, raqamli iqtisodiyot.

Abstract

This article analyzes the formation and development trends of the cashless payment system in Uzbekistan and its impact on financial stability and economic growth. The study highlights the role of digital payment systems, mobile banking, e-money, and fintech technologies in increasing efficiency and transparency in financial transactions. The paper also reviews the outcomes of the state policy toward building a digital economy.

Keywords: cashless payment, digital payment system, e-money, fintech, digital economy, Uzbekistan.

Аннотация

В статье рассматриваются тенденции формирования и развития безналичной системы расчетов в экономике Узбекистана, а также её влияние на финансовую стабильность и экономический рост. Отмечается роль цифровых платежных систем, мобильного банкинга и электронных денег в повышении эффективности и прозрачности платежей. Анализируются результаты государственной политики по развитию цифровой экономики.

Ключевые слова: безналичные расчеты, цифровые платежи, электронные деньги, финтех, цифровая экономика.

Kirish

So'nggi yillarda jahon miqyosida moliyaviy operatsiyalarning raqamlashtirilishi iqtisodiyotda samaradorlikni oshirish va korrupsiya xavfini kamaytirishning muhim omillaridan biri sifatida qaralmoqda. Xususan, naqd pulsiz hisob-kitob tizimi nafaqat to'lovlarni tez va xavfsiz amalga oshirish imkonini beradi, balki iqtisodiyotdagi soya sektorini qisqartirishga ham xizmat qiladi. O'zbekiston ham bu yo'nalishda sezilarli natijalarga erishmoqda. So'nggi besh yilda raqamli to'lov tizimlari kengayib, 2024-yil holatiga ko'ra mamlakatdagi barcha to'lovlarning 65 foizi naqd pulsiz shaklda amalga oshirilmoqda (Markaziy bank ma'lumotlari). Ushbu jarayon davlatning "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida faol qo'llab-quvvatlanmoqda.

Asosiy qism

1. Naqd pulsiz hisob-kitob tizimining nazariy asoslari

Naqd pulsiz hisob-kitob tizimi — bu to'lovlar va moliyaviy operatsiyalarni naqd pul ishtirokisiz, bank hisobvaraqlari, elektron to'lov tizimlari yoki mobil ilovalar orqali amalga oshirish shaklidir.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Iqtisodiy nazariyalar nuqtai nazaridan, bu tizim pul muomalasining tezligini oshiradi, tranzaksiya xarajatlarini kamaytiradi hamda pul massasining real iqtisodiy aylanishini tezlashtiradi.

Pul muomalasi nazariyasida J. Keyns va M. Fridman asarlarida ta'kidlanganidek, to'lov tizimining likvidligi va ishonchliligi pul siyosatining samaradorligiga bevosita ta'sir qiladi. Shu bois markaziy banklar naqd pulsiz to'lovlarning ulushini oshirish orqali iqtisodiy muvozanatni ta'minlashga intilmoqda.

2. O'zbekistonda naqd pulsiz to'lov tizimining shakllanishi

O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan 2018-yildan boshlab milliy to'lov tizimlarini takomillashtirish yo'lga qo'yildi. Hozirda "Humo" va "Uzcard" to'lov tizimlari mamlakat miqyosida faoliyat yuritib, xalqaro tizimlar (Visa, Mastercard) bilan integratsiya qilinmoqda.

2020–2024-yillar davomida:

- Naqd pulsiz to'lovlar hajmi 12 barobarga oshdi;
- Mobil banking foydalanuvchilari soni 15 milliondan oshdi;
- Elektron hamyonlardan foydalanuvchilar soni 10 milliondan ortiqni tashkil etdi.

Bu ko'rsatkichlar O'zbekistonda moliyaviy texnologiyalar bozorining jadal rivojlanayotganidan dalolat beradi. Raqamli to'lovlar tizimi orqali aholiga qulaylik yaratilib, bank xizmatlarining qamrovi kengaymoqda.

3. Naqd pulsiz to'lov tizimining iqtisodiy afzalliklari

Naqd pulsiz to'lov tizimining eng asosiy iqtisodiy afzalliklari quyidagilardir:

- **Tranzaksiya xarajatlarining kamayishi** – naqd pulni bosib chiqarish, tashish va saqlash xarajatlari qisqaradi.
- **Soya iqtisodiyoti hajmining kamayishi** – barcha to'lovlar elektron tarzda qayd etiladi, bu esa shaffoflikni oshiradi.
- **Pul muomalasining tezlashuvi** – iqtisodiyotdagi aylanma kapital tezroq harakatlanadi.
- **Davlat daromadlarining oshishi** – soliqqa tortiladigan baza kengayadi.

Markaziy bankning 2024-yilgi tahliliga ko'ra, naqd pulsiz to'lovlar ulushi 1 foizga oshgan sari davlat byudjeti tushumlari o'rtacha 0,7 foizga ortadi.

4. Namangan viloyati misolida tahlil

Namangan viloyatida 2024-yilda naqd pulsiz to'lovlar hajmi 7,3 trillion so'mni tashkil etdi, bu 2020-yilga nisbatan 5,6 barobar ko'pdir. Ayniqsa, kichik biznes subyektlari va chakana savdo tarmoqlarida QR-kod orqali to'lov tizimlari keng joriy etilmoqda.

Namangan viloyatidagi tijorat banklari (xususan, "Asaka Bank", "Xalq Banki" va "Tenge Bank") mobil ilovalari orqali mijozlarga real vaqt rejimida to'lovlar, kommunal xizmatlar va valyuta ayirboshlash imkonini yaratdi.

Bu holat viloyat iqtisodiy aylanmasining raqamli bosqichga o'tganini va moliyaviy oqimlarning shaffoflashganini ko'rsatadi.

5. Raqamli moliya va xavfsizlik masalalari

Naqd pulsiz to'lov tizimining jadal rivoji bilan birga, moliyaviy xavfsizlik masalasi ham dolzarbdir. Kibertahdidlar, firibgarlik va shaxsiy ma'lumotlarning himoyasi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, Markaziy bank tomonidan 2023-yilda "Milliy to'lov tizimlarida axborot xavfsizligini ta'minlash choralari to'g'risida" nizom qabul qilindi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Xulosa

O‘zbekiston iqtisodiyotida naqd pulsiz hisob-kitob tizimi jadal rivojlanmoqda va bu jarayon mamlakatning raqamli iqtisodiyot sari harakatining asosiy ko‘rinishlaridan biridir. Naqd pulsizto‘lovlar iqtisodiy shaffoflikni oshiradi, soya iqtisodiyotini kamaytiradi, soliq tushumlarini ko‘paytiradi hamda moliyaviy tizimni yanada barqaror qiladi.

Kelgusida ushbu tizimni yanada kengaytirish uchun:

- fintech startaplarni qo‘llab-quvvatlash;
- kiberxavfsizlik choralarini kuchaytirish;
- xalqaro to‘lov tizimlari bilan integratsiyani kengaytirish zarur.

Namangan viloyati misolida kuzatilgan ijobiy natijalar shuni ko‘rsatadiki, naqd pulsiz hisob-kitob tizimi iqtisodiy o‘sishni jadallashtiruvchi, investitsion muhitni yaxshilovchi va aholining moliyaviy savodxonligini oshiruvchi omilga aylanmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2024-yilgi hisobotlari.
2. “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi.
3. Moliya vazirligi rasmiy ma’lumotlari, 2024.
4. Krugman P., Obstfeld M. *International Economics: Theory and Policy.* Pearson, 2018.
5. Mishkin F. S. *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets.* Pearson, 2020.
6. Sattorov R. *Raqamli moliya va innovatsion to‘lov tizimlari.* T.: Iqtisodiyot nashriyoti, 2023.
7. World Bank. *Global Findex Database 2024.*

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.